

تدبیر دوران نوجوانی

بودمان تدبیر در مادری

پدیدآورندگان

خسرو رستمی

اعظم علی اصفهانی

این محتوای درسی برای درس «تدبیر دوران نوجوانی: بودمان تدبیر در مادری» برای دوره آموزش‌های خاص مدیریت خانواده در مقطع کارشناسی تدوین شده است.

سرشناسه	رستمی، خسرو، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	تدبیر دوران نوجوانی: پودمان تدبیر در مادری/ پدیدآورندگان خسرو رستمی، اعظم علی اصفهانی.
مشخصات نشر	تهران: موسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۲۳۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۵۱۹-۳۳-۲
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	واژه نامه.
موضوع	نوجوانان -- روان شناسی
موضوع	نوجوانان -- رشد
موضوع	والدین و نوجوانان
شناسه افزوده	علی اصفهانی، اعظم، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	موسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ ت ۷۲۴/۵۲ BF
رده بندی دیویی	۱۵۵/۵
شماره کتابشناسی ملی	۸۹۰۵۶۱

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

عنوان: تدبیر دوران نوجوانی: پودمان تدبیر در مادری
 مؤلفان: خسرو رستمی، اعظم علی اصفهانی
 ویراستار: زینب محمدزاده
 ناظران علمی - فنی: سید صاحب سادات حسینی، محمدعلی صنعتی نجار، ماشاء و اشقانی فراهانی، عبدالرضا مجدالدین، محمدهادی تدین، حامد فرساد، زهرا آب جام، ملیحه خان بیگی، فهیمه فلاح، زینب محمدزاده، سرم، مپور، علیرضا عزیزی، حمید جعفری، پژمان گرامی و علی هاوشکی
 تنظیم و صفحه آر: زینب السادات دیوبین
 طراح جلد: بهاره الیاسی
 ناشر: موسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران
 چاپخانه: موسسه فرهنگی نشاط
 نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۴
 قیمت: ۱۱۰۰۰۰
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۱۹-۳۳-۲

انتشار این کتاب فقط با اختیار و مجوز مرکز آموزش های عالی آزاد و آموزش های خاص دانشگاه جامع علمی کاربردی انجام می شود.
 (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است)

نشانی: تهران، میدان فلسطین، خیابان ایتالیا، موسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، پلاک ۱
 تلفن: ۶۰ - ۸۸۹۹۳۹۵۹ دورنگار: ۸۸۹۵۴۰۰۷ کد پستی: ۴۴۹۹۳ - ۱۴۱۶۶

وبسایت: www.helal-uast.ac.ir

پست الکترونیکی: info@helal-uast.ac.ir

فهرست مطالب

۱۱	سخن آغازین
۱۳	فصل اول: مراحل مختلف زندگی انسان
۱۴	هدف کلی
۱۵	۱. رشد انسان در گستره عمر
۱۶	۱-۱. رشد پیش از تولد
۱۶	۱-۲. کودکی
۱۶	۱-۳. نوجوانی
۱۷	۱-۴. بزرگسالی
۲۲	۲. طبقه‌بندی نظریه‌های نوجوانی
۲۲	۲-۱. نظریه‌های زیست‌شناسی
۲۲	۲-۲. نظریه‌های روان‌شناسی
۲۲	۲-۳. نظریه‌های اجتماعی-فرهنگی
۲۵	خلاصه فصل
۲۶	خودآزمایی
۲۷	فصل دوم: تغییرات و تحولات زیستی و جسمانی در دوره نوجوانی
۲۸	هدف کلی
۲۹	۱. مفهوم بلوغ و مراحل آن
۳۰	۲. مفهوم نوجوانی و مراحل آن
۳۲	۳. تاریخچه نوجوانی
۳۴	۴. نظریه‌های زیستی نوجوانی
۳۴	۴-۱. جی. استانلی هال
۳۵	۴-۲. آرنولد گزل
۳۶	۵. تحولات زیستی و جسمی در دوره نوجوانی
۳۶	۵-۱. بلوغ و جهش رشد
۳۷	۵-۲. جنس، جنسیت و زیست‌شناسی
۴۰	۶. عوامل مؤثر بر رشد نوجوان
۴۰	۶-۱. عوامل درونی

۴۳	۶-۲. عوامل بیرونی
۴۵	۷. اثرات اجتماعی و روانی رشد جسمانی در نوجوانان
۴۵	۷-۱. پیامدهای اجتماعی و روانی تغییر
۴۶	۷-۲. واکنش نسبت به تغییرات ناشی از بلوغ جنسی
۵۱	خلاصه فصل
۵۲	خودآزمایی
۵۳	فصل سوم: تغییرات و تحولات شخصیتی و روانی دوره نوجوانی.....
۵۴	هدف کلی
۵۵	۱. هوش و حافظه
۵۵	۱-۱. هوش و انواع آن
۵۸	۱-۲. حافظه و یادگیری
۶۱	۲. تفکر
۶۱	۲-۱. عوامل مؤثر بر آفرینش در ذهن
۶۲	۲-۲. پنج ویژگی اساسی تفکر در دوره نوجوانی
۶۲	۲-۳. نظریه رشد شناختی ژان پیاژه
۶۵	۲-۴. تفاوت‌های فردی در رشد شناختی
۶۶	۲-۵. مخاطرات رشد شناختی
۶۶	۳. تخیل
۶۷	۴. ذهن
۶۸	۵. هیجان و عاطفه
۶۸	۵-۱. ویژگی‌های رشد عاطفی نوجوان
۶۹	۵-۲. انواع عواطف در دوره نوجوانی
۷۰	۶. غرائز و سائق‌ها
۷۱	۷. مفهوم خود و مفهوم دیگری
۷۴	۸. شخصیت و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن
۷۴	۸-۱. شخصیت
۷۶	۸-۲. عوامل مؤثر بر شکل‌گیری شخصیت
۷۷	۸-۳. آگاهی از تغییرات بدنی و ظاهری و بازتاب آن‌ها در شخصیت

۹. نظریه‌های روان‌شناختی درباره نوجوانی ۷۹

۱۰. تغییرات روانی دوران بلوغ ۸۱

خلاصه فصل ۸۳

خودآزمایی ۸۴

فصل چهارم: تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر دوره نوجوانی ۸۵

هدف کلی ۸۶

۱. جامعه‌شناسی نوجوانی ۸۷

۱-۱. منزلت، نقش و انواع آن ۸۸

۱-۲. هویت و هویت‌یابی ۹۱

۱-۳. اجتماعی شدن یا - معه‌پذیری ۱۰۸

خلاصه فصل ۱۲۳

خودآزمایی ۱۲۵

فصل پنجم: گرایش‌های دینی، اخلاقی و ارزشی در دوره نوجوانی ۱۲۷

هدف کلی ۱۲۸

۱. بلوغ و گرایش‌های دینی ۱۲۹

۲. گرایش‌های و تحولات اخلاقی ۱۳۱

۳. نظریه‌های مربوط به تحول اخلاقی در دوران نوجوانی ۱۳۳

۳-۱. دیدگاه ژان پیاژه ۱۳۳

۳-۲. دیدگاه لارنس کلبِرگ ۱۳۴

۳-۳. دیدگاه موریس دبس ۱۳۶

۴. عوامل مؤثر در رشد اخلاقی نوجوانان ۱۳۷

۵. بلوغ و گرایش‌های ارزشی ۱۳۸

خلاصه فصل ۱۴۱

خودآزمایی ۱۴۲

فصل ششم: ویژگی‌ها، نیازها، آسیب‌ها و مخاطرات دوره نوجوانی ۱۴۳

هدف کلی ۱۴۴

۱. ویژگی‌های دوره نوجوانی ۱۴۵

۱-۱. ویژگی‌های زیستی و جسمی ۱۴۶

۱۴۷	۱-۲. ویژگی‌های روانی، شخصیتی و عاطفی
۱۵۲	۱-۳. ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی
۱۵۶	۲. نیازهای نوجوانان
۱۵۶	۲-۱. نیازهای زیستی و جسمی
۱۵۷	۲-۲. نیازهای روانی، شخصیتی و عاطفی
۱۶۱	۲-۳. نیازهای اجتماعی و فرهنگی
۱۶۷	۳. آسیب‌ها و مخاطرات نوجوانی
۱۶۷	۳-۱. نوجوانی و عوامل مشکل‌زا
۱۶۹	۳-۲. آسیب‌های نوجوانی
۱۷۳	خلاصه فصل
۱۷۴	خودآزمایی
۱۷۵	فصل هفتم: تدبیر و مدیریت نوجوان در خانواده
۱۷۶	هدف کلی
۱۷۷	۱. جایگاه خانواده در مدیریت نوجوان
۱۷۹	ب) عوامل آسیب‌زای خانواده بر نوجوان
۱۸۵	۱-۲. مدیریت و تدبیر نوجوانی
۲۱۴	۱-۳. وظایف فردی نوجوان
۲۱۵	خلاصه فصل
۲۱۶	خودآزمایی
۲۱۷	سخن پایانی
۲۱۹	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۲۲۱	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۲۲۴	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار

از آنجایی که ارتقای کمی و کیفی نظام آموزش‌های علمی- کاربردی و اعتلای امر آموزش و پژوهش به عنوان یکی از راهبردهای اصلی آموزش عالی در توسعه کشور تبیین شده است، دانشگاه با هدف اصلاح هرم شغلی و تربیت نیروی انسانی ماهر در بخش‌های مختلف تأسیس گردیده است.

این دانشگاه با توجه به رسالت خود، مبنی بر آموزش و پژوهش در مرزهای فناوری و ایجاد اشتغال و همچنین به دلیل تفاوت ماهوی با آموزش‌های رایج دانشگاهی و بومی‌کردن دانش‌های منطقه‌ای، به منابع آموزشی در رشته‌های خاص نیاز مبرم دارد، لذا تألیف و انتشار جزوات و کتب درسی تخصصی رشته‌های مختلف در دستور کار قرار گرفته است. انجام این امر در چنین سطح گسترده‌ای، کاری بس بزرگ و دشوار است که اراده و همتی بزرگ می‌طلبد.

مرکز آموزش‌های عالی آزاد و خاص دانشگاه جامع علمی- کاربردی با استعانت از خداوند بزرگ، همت و همکاری استادان، مؤلفان و دست‌اندرکاران، امیدوار است صاحب‌نظران و مدرسان در راستای حفظ، صیانت و توسعه نظام آموزش‌های علمی- کاربردی با پیشنهادهای سازنده خود ما را در ارتقای کیفیت علمی این جزوات و کتب، یاری دهند.

در اینجا لازم است از ریاست محترم دانشگاه، امام آقای دکتر محمد اخباری؛ معاونت آموزش، جناب آقای دکتر یدالله مهرعلی‌زاده؛ رئیس مرکز آموزش‌های عالی آزاد و آموزش‌های خاص، جناب آقای مهندس علی معصومیان؛ اعضای محترم کمیته برنامه‌ریزی، منابع آموزشی و انتشارات متشکل از رئیس کمیته، جناب آقای دکتر سید صاحب سادات حسینی؛ دبیر کمیته، جناب آقای محمدعلی صنعتی و سایر اعضا، آقایان دکتر هادی تدین و دکتر ماشاءالله واشقانی فراهانی که زحمات و هدایت‌های بی‌دریغ این عزیزان نقش مهم و اساسی در شکل‌گیری و چاپ این جزوات و کتب دارد و نیز از زحمات نویسنده محترم جناب آقای خسرو رستمی و سرکار خانم اعظم علی‌اصفهانی تشکر نماییم.

این جزوه به عنوان منبع درسی برای درس «تدبیر دوران نوجوانی» در اختیار مدرسان و دانشجویان قرار می‌گیرد.

کمیته برنامه‌ریزی منابع آموزشی و انتشارات مرکز آموزش‌های عالی آزاد و آموزش‌های خاص

سخن آغازین

انسان همواره در طول حیات و گستره عمر خویش، از بدو تولد تا زمان مرگ، پیچیدگی‌ها، ظرافت‌ها، تغییرات و تحولات زیادی را تجربه می‌کند. این تغییرات و تحولات در طول زندگی انسان، همراه جدانشدنی وی هستند. تا جایی که می‌توان گفت انسان هر لحظه و هر دم در حال تغییر و تحول آن هم در سطوحی مختلف است. با این تفاوت که در برخی از مراحل زندگی آدمی، این تغییر و تحولات بسیار چشم‌گیر و بااهمیت‌تر نسبت به سایر دوره‌ها است. یکی از این مراحل حساس، پرتلاطم و پرتنش در زندگی بشر، «مرحله بلوغ و دوره نوجوانی» است.

در این مرحله از یک سو، شاهد تغییرات و تحولات شگرفی در دستگاه زیستی، جسم و بدن انسان هستیم؛ و از سویی دیگر تغییرات عجیبی در روح و روان، شخصیت و هویت انسان رخ می‌دهد. همزمانی و همسویی این تغییرات، کردک دیروز را آماده پذیرش نقش‌ها در جامعه می‌کند و از او بزرگ‌سال فردا را رقم می‌زند. لذا نوجوان نه کودک است و نه بزرگسال، بلکه انسانی است که یک دوره بسیار حساس و مهم و در حال گذار را سپری می‌کند و در حال عبور از یک دوره به دوره‌ای دیگر است؛ بنابراین، این دوران گذار در مرحله عمر انسان، با ویژگی‌ها، نیازها و مراقبت‌های خاص خود را نیز به همراه دارد. توجه یا غفلت از هر یک از این موارد، می‌تواند تأثیری عمیق در حد سعادت یا شقاوت در بزرگسالی را برای نوجوان رقم بزند. لذا لازم است از دریچه‌ای دیگر، به مرحله نوجوانی در گستره زندگی انسان نگریست تا بتوان به مدیریت و تدبیر نوجوانی، آن هم به طور عالمانه و عاقلانه اقدام کرد.

با توجه به پیچیدگی‌ها و حساسیت‌های خاص دوره نوجوانی و بلوغ بسیار لازم و ضروری است که هدایت، حمایت و نظارت بر دوره نوجوانی و به طور کلی «مدیریت و تدبیر نوجوانی» را در یک درس مجزا، آن هم در یکی از مهم‌ترین رشته‌های دانشگاهی این حوزه یعنی رشته دانشگاهی «مدیریت خانواده» به بحث گذاشت. لذا اثر پیش رو، فرصت کوتاهی است، برای بررسی دوره نوجوانی و نحوه مدیریت و تدبیر نوجوان در خانواده.

به منظور آشنایی با اهمیت دوره نوجوانی، ویژگی‌ها، نیازها، آسیب‌ها و مخاطرات نوجوانان و تبیین هریک از این موارد، ما تغییرات و تحولات و عوامل مؤثر بر انسان در دوران زندگی‌اش را به حرکت فردی اسب‌سوار در یک میدان اسب‌سواری تشبیه کرده‌ایم. اگر انسان را به یک فرد اسب‌سوار در میدان اسب‌سواری تشبیه کنیم که طول زندگی را می‌پیماید، جسم، تن یا بدن انسان، یعنی بعد زیستی و جسمی آدمی، مرکب یا همان اسبی است که انسان آن را هدایت می‌کند و بر آن سوار است. روح و روان انسان که بعد روانی و شخصیتی او را تشکیل می‌دهد، شخص سوارکار است و سرانجام، جامعه و تجمعات انسانی را می‌توان به میدان اسب‌سواری تشبیه کرد. همان‌طور که در این تمثیل نمایان است، هم اسب، هم اسب‌سوار و هم میدان اسب‌سواری هر سه در میسری که طی می‌شود، هم بر یکدیگر تأثیر می‌گذارد و هم از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند. لذا انسان در میسر زندگی خویش همواره در طی مراحل مختلف، شاهد تغییرات و تحولاتی ژرف در هر یک از این ابعاد (جسمی و زیستی، روانی و شخصیتی و اجتماعی و جمعی) است.

همچنین تأثیرات هر یک از این ابعاد بر یکدیگر بنا به دستاورد پژوهش‌های مختلف غیرقابل انکار است. ما نیز در مسیر مدیریت نوجوان و تدبیر دوره نوجوانی ناچار به شناسایی هر یک از آن‌ها هستیم. لذا در تبیین این مسیر در دوران نوجوانی و تدبیر و مدیریت آن، این اثر در هفت فصل گردآوری شده است. در فصل اول، با دوره‌های مختلف رشد انسان و تغییرات در طول زندگی‌اش آشنا می‌شویم. فصل دوم، تغییرات جسمی و زیستی دوره نوجوانی یعنی مسائل مرتبط با مرکب یا همان اسب را به بحث می‌گذاریم. در فصل سوم، از تغییرات و تحولات شخصیتی و روانی دوره نوجوانی یعنی سوارکار سخن می‌گوییم. در فصل چهارم، تأثیر عوامل اجتماعی- فرهنگی بر دوره نوجوانی یعنی اثرات محیط خارجی یا همان میدان اسب‌سواری را بررسی می‌نماییم. در ادامه در فصل پنجم، گرایش‌های دینی، اخلاقی و ارزشی در دوره نوجوانی را تبیین می‌کنیم. در فصل ششم، از ویژگی‌ها، نیازها، آسیب‌ها و مخاطرات دوره نوجوانی سخن می‌گوییم و در خاتمه در فصل هفتم، تدبیر و مدیریت نوجوان در خانواده را به بحث می‌گذاریم. همچنین در پایان هر فصل خلاصه‌ای از آن فصل به همراه سؤالاتی برای سنجش و خودآزمایی خوانندگان محترم این کتاب، تهیه و ارائه کرده‌ایم.

شایان ذکر است که در نگارش این کتاب از منابع مختلفی استفاده شده است که هم شامل کتاب‌های ترجمه‌ای و هم تألیفی بودند. از آنجایی که سبک و شیوه ترجمه و تألیف در این منابع، متفاوت و بعضاً سلیقه‌ای بوده است؛ لذا به منظر ایجاد هماهنگی، انسجام و وحدت رویه در کتاب پیش رو، در پاره‌ای از موارد، مطالب مورد استفاده از منابع فوق، به صورت مختصر ویرایش مجدد شده است. البته این کار با حفظ امانت و وفاداری به ساختار معنایی و محتوایی متن، فعل صورت گرفته است.